

بررسی و تحلیل ژئواکونومیک روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS^۱

دکتر حسن کامران^۲ دکتر مهدی مینایی^۳ و علی ولی قلی زاده^۴

چکیده

علیرغم اینکه پتانسیل‌های اقتصادی ایران از یک طرف و از طرف دیگر ضعف اقتصادی کشورهای تازه استقلال یافته و موقعیت محصور آنها در خشکی کوچک‌ترین بهانه طرفین برای برقراری روابط از نوع همکاری‌های گسترده تجاری- اقتصادی می‌باشد، در حال حاضر بررسی و تحلیل مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS حاکی از این است که روند جاری در روابط تجاری- اقتصادی ایران با این کشورها بلحاظ منطق ژئواکونومیک از جایگاه مناسبی برخوردار نیست. در واقع، تعبیر ساده ژئواکونومیک از روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS، انقباض در گستره جغرافیایی قدرت اقتصادی ایران در منطقه و به تبع آن کاهش قدرت رقابت و نقش‌آفرینی‌های سیاسی- اقتصادی آن در عرصه معادلات ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک منطقه می‌باشد. در همین راستا، هدف اصلی این پژوهش بررسی و تحلیل جایگاه اقتصادی ایران در روابط تجاری- اقتصادی با کشورهای CIS از دید ژئواکونومیک است.

کلید واژگان: ایران، کشورهای CIS؛ ژئواکونومی؛ روابط تجاری.

1. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی بررسی جایگاه و مزیت‌های ایران برای کشورهای CIS و نیازهای عمده آن است؛ کارفرما: منطقه آزاد تجاری- صنعتی ارس.
2. استاد جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران
3. عضو هیئت علمی مرکز آموزش عالی امام خمینی (ع)
4. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی

مقدمه

ایران با توجه به توانمندیهای اقتصادی، فرهنگی، نظامی و جغرافیایی و در یک کلمه واقعیت‌های ژئوپلیتیک آن یکی از کشورهای مهم منطقه به حساب می‌آید. این کشور با توجه به موقعیت ارتباطی آن در کانون راه‌های ارتباطی اوراسیا واقع شده است. در واقع، این گستره جغرافیایی برای پیوند جغرافیای میانی و به عبارتی هارتلند هندسی اوراسیا با پهنه آب‌های آزاد و دنیای خارج، از موقعیت ویژه‌ای بهره می‌برد. در همین راستا، بعد از فروپاشی اتحاد شوروی و تشکیل کشورهای CIS در بخش شمالی ایران، این کشورها همواره با توجه به موقعیت محصور جغرافیایی خود، سعی داشته‌اند روابط خود را با کشورهای دروازه‌ای منطقه، از جمله جمهوری اسلامی ایران، گسترش دهند. این در حالی است که موقعیت دروازه‌ای ایران برای این جمهوری‌ها در مقایسه با موقعیت رقبای دیگر، از امتیازات ویژه‌ای برخوردار است (ولی‌قلی‌زاده، ۱۳۸۸: ۲۴۵).

با این حال، با وجود این که بعد از تشکیل کشورهای CIS، ظرفیتهای اقتصادی نسبتاً خوب ایران از یک طرف و ضعف اقتصادی این کشورها از سوی دیگر و موقعیت محصور آنها در خشکی کوچکترین بهانه طرفین برای برقراری روابط از نوع همکاریهای گسترده تجاری و اقتصادی بوده است، در حال حاضر واقعیت‌های ژئوپلیتیک و سیاسی حاکم بر منطقه و نیز روند موجود در روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS به هیچ وجه با کدهای ژئوپلیتیک تعریف شده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران همخوانی ندارد. به سخن دیگر، بعد از فروپاشی اتحاد شوروی، با توجه به واقعیت‌های موجود، ایران نه تنها در مرحله گذار ژئوپلیتیک حاکم بر منطقه و جهان، بلکه بعد از آن نیز هرگز نتوانسته است جایگاه ویژه‌ای برای خود در منطقه تعریف کند. در همین راستا، تحلیل در قدرت رقابتی و حضور اقتصادی ایران در بین دیگر رقبای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در این منطقه و به تبع آن، انقباض در مرزهای ژئوپلیتیک، تعبیر ژئواکونومیک روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS می‌باشد. در حال حاضر، با این که مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS دارای روند صعودی است، بخش عمده این مبادلات به واردات ایران از کشورهای CIS مربوط می‌شود. در واقع، حضور قدرتمند اقتصادی در منطقه و استفاده بهینه از جغرافیا و پتانسیلهای آن نیازمند تدابیر خاصی است که در غیر این صورت آن جغرافیا منفعل می‌شود.

در همین راستا، در این مقاله سعی شده است با بررسی و مطالعه روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS، در واقع تحلیلی ژئواکونومیک از روند موجود ارائه شود. بنابراین، سؤال اصلی مقاله این است که شرایط حاکم بر روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS به لحاظ منطق ژئواکونومیک چگونه می‌باشد؟

روش‌شناسی، داده‌ها و یافته‌های پژوهش

این مقاله حاصل کار پژوهشی تحت عنوان "بررسی جایگاه و مزیت‌های اقتصادی ایران برای کشورهای CIS و نیازهای عمده آن" است که با روش توصیفی-تحلیلی نوشته شده و برای جمع‌آوری و نگارش مطالب آن بیشتر از منابع کتابخانه‌ای و آماری استفاده شده است. شایان ذکر است، هدف اصلی این پژوهش بررسی و تحلیل جایگاه اقتصادی ایران در روابط تجاری-اقتصادی با کشورهای CIS از دید ژئواکونومیک است. لازم به یادآوری است تمام تحلیل‌های این مقاله، حاصل آمار استخراجی پژوهشگر براساس آمار خام تجارت خارجی ایران بعد از سال ۱۳۸۰ می‌باشد که از مرکز «سازمان توسعه تجارت ایران»، «اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران» و «وزارت بازرگانی» تهیه شده است.

روابط تجاری-اقتصادی ایران با کشورهای CIS (از ۱۳۸۰ تا ۶ ماهه اول ۱۳۸۷)

با توجه به آمار موجود، در بین سالهای ۱۳۸۰ تا ۶ ماهه اول ۱۳۸۷، ارزش کل صادرات ایران به کشورهای CIS ۸۳۰۸۱۱۰۲۱۴ دلار بوده است که از این میزان، بیشترین و کمترین میزان صادرات^۱ ایران به کشورهای CIS، به ترتیب با ۱۵۳۲۱۹۹۱۱۲ و ۷۳۸۵۳۵۹۴۰ دلار مربوط به سال ۱۳۸۶ و ۱۳۸۱ می‌باشد. در این مدت، ارزش تجاری کل صادرات ایران به این کشورها قابل مقایسه با ارزش تجاری کل واردات ایران از آنها نیست. در این مدت (۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷)، ارزش کل واردات ایران از این مجموعه به ارزش ۱۵۰۲۸۲۸۰۷۹۸ دلار بوده است که در مقایسه با صادرات این مدت، ۶۷۲۰۱۷۰۵۸۴ دلار تفاوت دارد. به عبارت دیگر، ارزش تجاری کل واردات ایران از این مجموعه در حدود دو برابر ارزش تجاری صادرات آن است و ارزش تجاری مبادلات بازرگانی ایران کاملاً منفی و به سود کشورهای CIS می‌باشد. البته، در طول این دوره (۸۷-۱۳۸۰)، به لحاظ ارزشی، نه تنها میزان صادرات ایران از هر کدام از کشورهای CIS با فراز و نشیب بالایی همراه بوده، بلکه این شرایط در مورد واردات ایران نیز صدق می‌کند. برای مثال: در سال ۱۳۸۳ واردات اوکراین از ایران نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ از ۸۴٪- کاهش برخوردار بوده است. یا در سال ۱۳۸۴ صادرات ایران به ارمنستان نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ با ۲۰۹/۵۵٪ رشد همراه می‌باشد که در نوع خود قابل توجه است. علاوه بر این، در سال ۱۳۸۶ واردات روسیه نیز نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ با ۵۲۳٪ رشد، سیر صعودی قابل ملاحظه‌ای داشته است. در بین کشورهای CIS، همواره پایین‌ترین صادرات ایران به کشور مولداوی بوده است.

1. بدون احتساب آمار مربوط به سال ۱۳۸۷

همچنین، در این مدت، در بین کشورهای آسیای مرکزی نیز واردات ازبکستان از ایران نسبت به دیگر کشورهای این منطقه از فراز و نشیب بالایی برخوردار بوده است. این مقدار در ۱۳۸۶ نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ با ۲۸/۷۷٪ کاهش همراه است. البته، فراز و نشیب موجود در روابط تجاری ایران با کشورهای CIS تنها مختص روابط تجاری صادراتی ایران با این مجموعه نیست، بلکه این فرایند در مورد روابط تجاری وارداتی ایران با هرکدام از این کشورها نیز صدق دارد. در کل، در این مدت، از کل صادرات ایران به کشورهای CIS به ارزش ۸۳۰۸۱۱۰۲۱۴ دلار، ۳۴۹۸۰۴۳۰۳۰ دلار از آن سهم صادرات ایران به کشورهای منطقه قفقاز بوده است که بالاترین میزان آن مربوط به واردات آذربایجان از ایران در سال ۱۳۸۶ و پایین‌ترین میزان آن به ارزش ۲۲۵۹۹۶۰۵ دلار و مربوط به واردات گرجستان از ایران در سال ۱۳۸۱ می‌باشد. بعلاوه، ایران در این مدت به ارزش ۲۸۹۱۷۱۷۸۵۰ دلار به کشورهای آسیای مرکزی کالا صادر کرده است که از این مقدار نیز بالاترین آن سهم ترکمنستان و مربوط به سال ۱۳۸۶ و پایین‌ترین آن سهم قرقیزستان و مربوط به سال ۱۳۸۲ است. در این بین، ۱۹۱۸۳۴۹۳۳۴ دلار نیز سهم صادرات ایران به کشورهای اسلاو (روسیه، بلاروس، اوکراین و مولداوی) بوده که از این مقدار بالاترین آن واردات روسیه از ایران در سال ۱۳۸۶ می‌باشد.

جدول ۱: تجارت خارجی ایران با کشورهای CIS از سال ۱۳۸۰ تا ۶ ماهه اول ۱۳۸۷

(به میلیون دلار)

	سال	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷ م.۶
آذربایجان	صادرات	۳۱۳۵۷۳۹۷۵	۲۵۰۱۴۲۸۸۸	۳۰۷۳۷۸۰۹۹	۲۵۶۱۶۱۷۱۸	۳۳۰۷۶۳۳۲۲	۳۳۱۶۲۶۸۲	۳۳۸۲۵۹۰۵۶	۱۶۷/۷۹
	رتبه صادراتی	۲	۳	۵	۸	۹	۱۰	۱۲	۱۷
	واردات	۳۰۸۴۶۵۷۶	۲۵۲۵۸۹۸۱	۹۶۶۷۸۰۲	۱۲۸۷۵۷۳۱	۱۶۳۹۳۰۰۷۸	۲۸۱۶۹۸۳۸	۳۳۲۱۵۷۹۳۳	۱۸۱/۹۴
	رتبه وارداتی	۵۴	۵۵	۳۲	۳۳	۳۸	۲۶	۲۵	۲۴
ارمنستان	صادرات	۵۲۵۱۲۳۵۹	۶۱۶۷۰۸۸۶	۱۰۰۵۸۸۱۹۴	۱۴۹۱۶۳۲۸۶	۱۶۲۵۵۳۳۴۰	۱۴۸۹۹۰۷۸۹	۱۱۳۹۳۹۳۳۰	۸۰/۴۰
	رتبه صادراتی	۲۳	۲۲	۱۷	۱۳	۱۸	۲۰	۲۶	۲۶
	واردات	۴۱۸۳۴۴۶۴	۴۸۹۷۴۳۲۷	۴۲۲۷۵۹۷	۳۹۶۲۵۲۸۴	۲۸۶۹۳۵۹۹	۲۷۴۳۱۹۷۳	۳۳۰۸۶۱۱۶	۱۱/۳۸
	رتبه وارداتی	۴۲	۳۸	۴۹	۵۲	۶۴	۶۱	۶۴	۶۶
گرجستان	صادرات	۲۹۴۵۴۰۰۲	۳۳۰۵۷۶۹۴	۳۸۵۸۲۵۷	۳۱۲۱۰۷۸۲	۵۱۴۰۰۸۴۰	۴۶۴۵۸۲۵۵	۵۲۱۹۵۹۶۲	۲۵/۵
	رتبه صادراتی	۳۲	۳۱	۳۲	۳۴	۳۴	۴۲	۳۶	۴۴
	واردات	۱۳۷۸۸۵۷۴	۱۷۵۱۳۵۹۵	۱۵۳۰۷۹۱۸	۸۵۶۴۰۰۹	۸۲۱۶۸۰۶	۴۹۹۰۶۷۳	۶۷۳۶۱۶۶	۵/۴۱
	رتبه وارداتی	۶۲	۵۹	۶۶	۷۷	۷۵	۸۸	۸۵	۷۹
قزاقستان	صادرات	۳۳۸۹۵۵۵۸	۵۰۸۲۴۶۱۳	۴۷۶۷۰۱۲۳	۳۷۸۰۷۸۱۵	۵۶۸۱۰۳۵۸	۷۲۶۱۰۲۷۴	۷۸۶۶۶۴۴۱	۳۲/۷۷
	رتبه صادراتی	۳۱	۲۶	۲۷	۳۰	۳۳	۳۱	۳۲	۴۰
	واردات	۲۷۰۰۶۰۱۱۸	۲۶۲۱۴۰۷۷۷	۲۸۴۶۰۷۰۶۴	۳۳۰۴۵۸۳۶۹	۲۵۵۲۲۰۱۷۲	۲۸۰۴۸۰۴۲۴	۳۳۰۶۸۲۸۶۱	۱۲/۶
	رتبه وارداتی	۲۱	۲۱	۲۲	۲۵	۲۳	۲۷	۲۴	۳۰
قرقریزستان	صادرات	۳۰۰۶۶۱۵۹	۲۲۵۹۹۶۰۵	۱۶۹۶۳۶۹	۲۷۸۵۱۳۶۶	۳۱۵۷۶۶۰۵	۴۶۶۵۹۲۱۴	۴۷۱۰۷۶۷۲	۲۲/۵۹
	رتبه صادراتی	۳۵	۳۸	۴۰	۳۷	۳۸	۴۱	۴۷	۴۸
	واردات	۷۶۴۱۹۵۵	۸۶۸۷۹۳۰	۱۱۶۱۱۵۰۹	۴۴۳۹۸۷۰	۶۷۳۳۷۷۸	۱۶۳۱۶۰۵۱	۱۹۸۴۱۲۲۷	۱۰/۲۵۱
	رتبه وارداتی	۷۶	۶۹	۶۵	۸۲	۷۸	۶۹	۷۲	۶۹
ازبکستان	صادرات	۸۲۵۲۲۶۵۳	۶۹۵۵۷۹۱۳	۷۶۲۳۹۲۱۵	۷۰۹۱۹۰۳۴	۷۰۱۱۱۱۱۸۱	۶۷۳۳۴۱۷۳	۵۸۷۷۳۴۶۱	۳/۶
	رتبه صادراتی	۱۳	۱۸	۲۰	۲۶	۳۰	۳۳	۳۴	۳۹
	واردات	۴۴۰۶۹۳۵۱	۵۷۲۳۵۷۴۸	۹۶۰۲۰۶۰۵	۱۵۸۸۲۵۶۲۲	۱۳۳۱۸۳۹۴۱	۱۸۳۵۵۸۰۸۵	۱۳۰۸۰۴۹۴۵	۱۵۹/۳۶
	رتبه وارداتی	۴۱	۳۴	۳۲	۳۰	۳۵	۳۱	۳۹	۲۳
ترکمنستان	صادرات	۷۵۵۰۹۲۱۴	۸۸۳۸۲۰۵۵	۱۳۵۷۵۲۸۲	۹۴۳۱۴۴۶۶	۱۴۱۴۲۰۰۱۲	۱۴۴۰۸۰۰۹۷	۱۸۸۸۲۴۶۶۷	۸۱/۸۸۱
	رتبه صادراتی	۱۵	۱۶	۱۲	۲۳	۲۰	۲۱	۲۳	۲۴
	واردات	۱۵۹۴۱۱۶۴	۱۹۱۱۵۸۶۲	۵۲۶۷۴۶۷	۱۶۸۷۳۰۶۱۰	۱۵۲۹۹۳۴۸	۲۸۶۶۴۴۰۷۱	۲۱۳۶۰۵۲۷۰	۳۱/۳
	رتبه وارداتی	۵۹	۵۷	۴۱	۲۹	۳۰	۲۴	۲۸	۱۷
تاجیکستان	صادرات	۳۹۱۰۶۳۷۱	۶۱۰۱۵۲۷۱	۷۷۵۲۵۱۱۰	۷۲۱۰۹۷۲۷	۱۰۹۷۰۶۰۴۰	۱۲۸۹۱۰۱۶۷	۱۷۰۵۴۵۴۲۲	۹۴/۵۵۱۳
	رتبه صادراتی	۳۰	۲۳	۱۹	۲۵	۲۳	۲۲	۲۴	۲۲
	واردات	۹۷۱۰۴۶	۸۲۰۵۱۴۰	۱۳۶۷۱۳۳۳	۴۰۶۴۴۹۵	۵۹۷۷۶۴۶	۷۴۰۶۵۰۳	۲۴۹۰۴۱۵۴	۱۸/۶۰
	رتبه وارداتی	۹۰	۷۰	۶۸	۸۵	۸۲	۸۱	۶۸	۶۳
روسیه	صادرات	۵۸۹۳۰۹۰۰	۷۳۲۲۰۳۵۱	۹۴۶۵۰۱۶	۱۴۴۰۷۷۶۸۸	۱۸۳۴۷۸۴۰۶	۲۸۸۷۷۰۴۵۳	۳۶۷۱۹۴۶۸۵	۲۱۳
	رتبه صادراتی	۲۰	۱۷	۱۸	۱۴	۱۷	۱۳	۱۱	۱۲
	واردات	۹۱۳۶۷۲۳۷۷	۸۷۲۱۲۹۲۹۶	۱۰۹۸۴۳۵۸۱۳	۸۶۷۹۷۱۷۹۱	۱۰۷۰۴۵۵۲۳۳	۷۰۸۳۷۱۵۴۰	۸۶۳۲۲۴۰۷۱	۶۰۷
	رتبه وارداتی	۶	۸	۷	۱۳	۱۵	۱۰	۱۳	۱۲
بلاروس	صادرات	۴۰۹۳۸۶	۳۴۴۸۹۲	۹۸۶۳۹۳	۱۵۲۵۹۹۲	۱۰۳۷۴۵۸	۲۳۹۹۳۰۶	۲۷۸۹۴۹۷	۲/۲۲۲
	رتبه صادراتی	۱۰۹	۱۱۶	۹۵	۹۳	۱۰۴	۹۱	۹۰	۸۶
	واردات	۲۸۴۰۴۲۱۴	۵۴۰۲۷۴۶	۸۷۵۹۰۷۶	۱۵۳۵۱۵۶۰	۱۷۴۵۲۳۹۹	۴۹۸۸۷۱۲۷	۳۵۹۰۶۸۹۵	۱۸/۸۰
	رتبه وارداتی	۴۷	۷۶	۷۳	۶۶	۶۹	۵۱	۶۳	۶۱
اوکراین	صادرات	۱۴۲۳۶۸۰۰۱	۲۷۶۳۳۵۵۹	۲۴۹۶۴۸۷۱	۲۲۷۹۵۱۰۲	۴۱۷۹۶۰۰۷	۶۸۷۶۷۱۲۸	۱۰۳۵۵۴۸۶۵	۵۱/۲۷۷
	رتبه صادراتی	۹	۳۴	۳۸	۴۰	۳۶	۳۲	۲۸	۳۴
	واردات	۱۱۰۷۲۴۲۸۵	۱۹۴۸۳۴۸۳	۳۳۲۴۹۸۹۲۲	۳۱۹۸۸۴۲۴۶	۴۸۲۸۲۶۱۶	۱۴۰۵۱۹۴۷۷	۱۴۶۶۰۶۲۹۹	۱۳۲/۴۱۶
	رتبه وارداتی	۲۷	۲۵	۲۱	۲۱	۱۸	۳۵	۳۸	۲۸
مولداوی	صادرات	۱۰۱۴۶۶	۷۹۴۱۲	۴۳۱۰۵۹	۱۰۷۷۶۴۹	۱۹۱۹۴۸	۳۲۸۱۸۶	۲۴۸۰۴۴	۱/۰۲۴۰۳
	رتبه صادراتی	۱۳۳	۱۳۹	۱۱۴	۹۶	۱۲۶	۱۲۵	۱۳۴	۱۳۶
	واردات	۳۰۳۱۹	۱۰۳۹۷	۱۶۰۵۳۴	۶۸۰۰۵۴	۱۳۶۰۶۰۶	۶۴۵۷۶۶	۲۶۹۳۷	۱/۰۳۲۸۰۱
	رتبه وارداتی	۱۰۶	۱۱۰	۱۰۱	۹۴	۹۹	۱۰۷	۱۲۲	۱۲۸

مآخذ: سازمان توسعه تجارت ایران، اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران و وزارت بازرگانی

در این مدت به ارزش ۱۵۷۵۷۷۶۱۷۸ دلار نیز سهم منطقه قفقاز از کل واردات ایران از کشورهای CIS است. از این مقدار بیشترین سهم مربوط به واردات ایران از جمهوری آذربایجان در سال ۱۳۸۶ و پایین‌ترین آن مربوط به واردات ایران از گرجستان در سال ۱۳۸۵ است. همچنین، در این مدت، از کشورهای آسیای مرکزی نیز به ارزش ۴۴۰۶۵۴۶۱۰۰ دلار به ایران کالا صادر شده است که بیشترین مقدار آن مربوط به واردات ایران از ترکمنستان در سال ۱۳۸۶ است. کمترین میزان آن نیز مربوط به واردات ایران از تاجیکستان در سال ۱۳۸۰ می‌باشد. در این مدت، ایران در مجموع به ارزش ۹۰۴۵۹۵۸۵۲۰ دلار نیز از کشورهای اسلاو (روسیه، بلاروس، اوکراین و مولداوی) اقلام مختلف تجاری وارد کرده است که سهم عمده آن مربوط به واردات ایران از روسیه است. با این حال، در ارزیابی کلی مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS، روند این مبادلات همواره به نفع کشورهای CIS می‌باشد. در همین راستا، بیشترین ارزش تجاری صادرات ایران در بین کشورهای CIS به کشورهای منطقه قفقاز تعلق دارد. بعلاوه، بیشترین ارزش تجاری واردات ایران نیز مربوط به کشورهای اسلاو (روسیه، اوکراین، بلاروس و مولداوی) است. البته، در بین کشورهای یادشده، مبادلات تجاری ایران با مولداوی خیلی ناچیز می‌باشد. در همین راستا، به ارزش ۱۹۲۲۲۶۶۸۵۲ دلار تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای منطقه قفقاز است که کاملاً به نفع طرف ایرانی است. این در حالی است که تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران به ترتیب با کشورهای منطقه آسیای مرکزی و کشورهای اسلاو به ارزش ۱۵۱۴۸۲۸۲۵۰- و ۷۱۲۷۶۰۹۱۸۶- دلار و کاملاً به نفع طرف مقابل است. در این مدت (۸۷ - ۱۳۸۰)، بیشترین تراز تجاری مثبت ایران در مبادلات بازرگانی آن به ارزش ۳۴۳۸۷۷۰۱۹ دلار با قفقاز و مربوط به سال ۱۳۸۴ است. جالب توجه اینکه در این مدت، پایین‌ترین تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران با آسیای مرکزی در ۶ ماهه اول سال ۱۳۸۷ و به ارزش تجاری ۳۶۱۰۲۰۰۹۴- دلار بوده است. همچنین، پایین‌ترین تراز تجاری این مبادلات به ارزش ۱۳۷۶۱۸۱۵۰۳- دلار در سال ۱۳۸۴ و به کشورهای اسلاو تعلق دارد.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری آذربایجان

آذربایجان از جمله جمهوری‌هایی است که بعد از فروپاشی اتحاد شوروی، علی‌رغم افت و خیز بالای روابط سیاسی آن با ایران، به دلیل الزامات ژئوپلیتیکی موقعیت جغرافیایی خود، همسایگی با ایران و تشابهات تاریخی- فرهنگی، روابط تجاری گسترده‌ای با ایران داشته است. با این حال، در حال حاضر، ایران در روابط تجاری- اقتصادی این جمهوری، به دلایل متعددی جایگاه پیشین خود را ندارد. در ارزیابی روابط تجاری اقتصادی ایران با جمهوری آذربایجان، مهمترین چیزی که

جلب توجه می‌کند، روند رو به توسعه میزان واردات ایران از این جمهوری است. در سال ۱۳۸۶، این جمهوری به تنهایی نزدیک به ۸۹٪ از واردات ایران از منطقه قفقاز و ۱۵٪ از واردات ایران از کشورهای CIS را به خود اختصاص داده است. با توجه به آمار سال ۱۳۸۷ تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران برخلاف سال‌های قبل ۱۴/۱۵- میلیون دلار و به نفع آذربایجان می‌باشد. همچنین، در سال ۱۳۸۶ ارزش تجاری کل صادرات ایران به آذربایجان در حدود ۶۷٪ از کل صادرات ایران به قفقاز جنوبی و ۲۳٪ از کل صادرات آن به کشورهای CIS بوده است. آذربایجان از سال ۱۳۸۰ تا ۸۷ در بین شرکای تجارت صادراتی ایران به ترتیب در رتبه‌های ۲، ۳، ۵، ۸، ۹، ۱۰، ۱۲ و ۱۷ قرار دارد. در کل، از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۸۶، علی‌رغم اینکه ارزش تجاری صادرات ایران به جمهوری آذربایجان تقریباً بعد از یک سری افت و خیز در حالت مساوی قرار دارد (در این مدت ارزش تجاری صادرات ایران به این جمهوری تنها ۱۱٪ افزایش دارد)، رتبه این جمهوری در عرصه صادرات ایران از ۲ در سال ۱۳۸۰ به ۱۲ در سال ۱۳۸۶ نزول یافته است. در مقابل آن، سال به سال با افزایش میزان واردات ایران از آذربایجان، رتبه این جمهوری در عرصه واردات ایران از ۵۴ در سال ۱۳۸۰ به رتبه ۲۵ در سال ۱۳۸۵ رسیده است که این وضعیت کاملاً به نفع طرف مقابل می‌باشد.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری ارمنستان

با توجه به آمار "سازمان توسعه تجارت ایران" و "اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران"، در سال ۱۳۸۶، در مجموع ایران به ارزش ۱۱۳۹۳۹۳۳۰ میلیون دلار به ارمنستان صادرات داشته است که این میزان به ترتیب ۲۲٪ از صادرات ایران به منطقه قفقاز و ۷/۴۳٪ از کل صادرات ایران به کشورهای CIS می‌باشد. این در حالی است که در سال ۱۳۸۵ سهم صادرات ایران به این جمهوری برابر با ۲۷٪ از کل صادرات آن به منطقه قفقاز و ۱۱٪ از کل صادرات آن به کشورهای CIS بود. در سال ۱۳۸۶ ارمنستان در بین شرکای تجارت صادراتی ایران در رتبه ۲۶ قرار دارد. در سال ۱۳۸۶ از ارزش تجاری صادرات ایران به ارمنستان، علی‌رغم سیر صعودی آن در طول سال‌های قبل، ۲۳/۵۲٪ و ۲۹/۹۰٪ نسبت به سال‌های ۱۳۸۵ و ۸۴ کاسته شده است. همچنین، در سال ۱۳۸۶ ایران به ارزش ۳۴۰۸۶۱۱۶ دلار از این جمهوری کالا و اقلام مختلف تجاری وارد کرده است که این میزان در حدود ۹/۳۹٪ از کل واردات ایران از منطقه قفقاز و ۱/۵۹٪ از کل واردات ایران از کشورهای CIS می‌باشد. بیشترین و کمترین واردات ایران از ارمنستان به ترتیب مربوط به سال ۱۳۸۱ و ۷۸ است. بیشترین سود تجاری ایران در مبادلات بازرگانی آن با ارمنستان نیز به ارزش ۱۳۳/۸ میلیون دلار و مربوط به سال ۱۳۸۴ است. تراز تجاری ایران با این جمهوری، بغیر از سال‌های نخست، همواره مثبت و به نفع ایران است. البته،

این در شرایطی است که در حال حاضر، سال به سال مانند روابط ایران با دیگر جمهوری‌ها، از میزان تراز تجاری ایران با این جمهوری نیز کاسته می‌شود. به طور کلی، برخلاف روابط تجاری ایران با جمهوری آذربایجان، سال به سال با افزایش واردات ارمنستان از ایران، رتبه این کشور در عرصه صادرات ایران از ۲۳ در سال ۱۳۸۰ به ۱۳ در سال ۱۳۸۳ ارتقاء یافته است، ولی بعد از سال ۱۳۸۵ با کاهش ۲۳٪ صادرات ایران به این جمهوری، در سال ۱۳۸۶ ارمنستان در عرصه صادرات ایران در رتبه ۲۶ قرار داشت. برخلاف این روند، از سال ۱۳۸۲ واردات ایران از این جمهوری همواره روند نزولی داشته است. به عبارتی با افزایش حجم و ارزش صادرات ایران به این کشور، حجم و ارزش واردات ایران از ارمنستان کاهش یافته است.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری گرجستان

بعد از فروپاشی اتحاد شوروی، همواره ضعیف‌ترین مبادلات تجاری ایران در منطقه قفقاز با جمهوری گرجستان می‌باشد. بزرگترین شرکای تجاری گرجستان کشورهای ترکیه و روسیه هستند. ایران هیچ وقت نتوانسته است در رقابت با رقبای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود جایگاه شایسته در عرصه مبادلات بازرگانی این جمهوری بدست آورد. در سال ۱۳۸۶، واردات گرجستان از ایران به ارزش ۵۲۱۹۵۹۶۲ دلار بود که این مقدار به ترتیب ۱۰٪ و ۳/۴٪ از کل صادرات ایران به منطقه قفقاز و کشورهای CIS در سال مربوطه است. سطح مبادلات بازرگانی ایران با این جمهوری قابل مقایسه با مبادلات بازرگانی ایران با دو کشور دیگر قفقاز نیست. بالاترین میزان صادرات ایران به گرجستان به ارزش ۵۲ میلیون دلار است که در سال ۱۳۸۶ به ثبت رسیده است. در مقابل، در سال ۱۳۸۶ ارزش تجاری واردات ایران از گرجستان به ۶۷۲۶۱۴۶ دلار رسید که این میزان تنها ۱/۸۵٪ از کل واردات ایران از قفقاز و ۳۱٪ از کل واردات ایران از کشورهای CIS می‌باشد. این مقدار علی‌رغم اینکه ۳۴/۷۷٪ نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۵ افزایش نشان می‌دهد، در کل، سهم بسیار ناچیزی از واردات ایران از منطقه قفقاز و کشورهای CIS است. با این حال، تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران با گرجستان (علی‌رغم پایین بودن سطح روابط تجاری) مثبت و به نفع ایران است.

در کل، برخلاف جمهوری‌های آذربایجان و ارمنستان، جایگاه گرجستان در مبادلات بازرگانی ایران، در هر دو عرصه صادرات و واردات روند نزولی داشته است. این در حالی است که ارزش تجاری صادرات ایران به گرجستان در سال ۱۳۸۶ نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ بیش از ۷۰٪ افزایش نشان می‌دهد. این روند در مورد واردات ایران از این جمهوری نیز صادق است. گرجستان با اینکه در سال ۱۳۸۰ شصت و دومین شریک تجارت وارداتی ایران است، در سال

۱۳۸۵ هشتاد و هشتمین و در سال ۱۳۸۶ هشتاد و پنجمین شریک تجاری واردات ایران بشمار می‌رود. درهمین راستا، در زمینه صادرات ایران به این منطقه، بالاترین‌ترین رتبه متعلق به جمهوری آذربایجان و پایین‌ترین آن به گرجستان تعلق دارد. در زمینه واردات ایران از این منطقه نیز، دوباره بیشترین واردات ایران از آذربایجان بوده و کمترین آن به گرجستان تعلق دارد.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری قزاقستان

در بین جمهوری‌های آسیای مرکزی نیز، علی‌رغم اینکه قزاقستان بزرگترین قدرت اقتصادی این منطقه بشمار می‌رود، همچنین با توجه به بنیه‌های اقتصادی قزاقستان و ایران، در مقایسه با مبادلات تجاری بین ایران و بیشتر کشورهای CIS، حجم صادرات ایران به این جمهوری بسیار کم است. با این حال، واردات ایران از این جمهوری، بغیر از واردات ایران از روسیه و جمهوری‌های اوکراین و ترکمنستان به صورت موضعی، قابل مقایسه با واردات ایران از دیگر جمهوری‌های CIS نمی‌باشد. در طول سال‌های گذشته، ایران درکل در مبادلات بازرگانی قزاقستان کشوری وارد کننده بوده است. در سال ۱۳۸۶، ایران در مجموع به ارزش ۷۲۹۸۴۰۴۵۷ دلار از منطقه آسیای مرکزی و به ارزش ۲۱۳۸۵۷۴۸۵۴ دلار از کل کشورهای CIS واردات داشته است که از این میزان به ارزش ۳۴۰۶۸۴۸۶۱ دلار از آن مربوط به واردات ایران از قزاقستان می‌باشد. در این سال قزاقستان نزدیک به ۴۶/۶۷٪ از واردات ایران از آسیای مرکزی و نزدیک به ۱۶٪ از واردات ایران از کل کشورهای CIS را به خود اختصاص داده است. این میزان در سال ۱۳۸۰ نزدیک به ۷۰٪ واردات ایران از منطقه آسیای مرکزی و ۱۸/۳۹٪ واردات ایران از کشورهای CIS بوده است. با توجه به آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، قزاقستان از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ در بین شرکای تجارت وارداتی ایران به ترتیب در رتبه‌های ۲۱، ۲۱، ۲۲، ۲۵، ۲۳، ۲۷، ۲۴ و ۳۰ قرار دارد. برخلاف این روند، ارزش تجاری صادرات ایران به این جمهوری، علی‌رغم سیر صعودی آن، هیچ وقت قابل مقایسه با میزان واردات آن از قزاقستان نیست. با توجه به آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۸۶، درکل صادرات ایران به قزاقستان به ارزش ۷۸۶۶۶۲۴۱ دلار بود که این میزان ۱۴/۴۶٪ از کل صادرات ایران به آسیای مرکزی و ۵/۱۳٪ از کل صادرات ایران به کشورهای CIS می‌باشد. با توجه به روند مبادلات بازرگانی طرفین، تراز تجاری این مبادلات همواره برای جمهوری اسلامی ایران منفی و به نفع قزاقستان بوده است. در حال حاضر، قزاقستان در رتبه ۴۰ شرکای تجارت صادراتی ایران قرار دارد. این کشور از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ در عرصه صادرات ایران به ترتیب حائز رتبه‌های ۳۱، ۲۶، ۲۷، ۳۰، ۳۳، ۳۱ و ۳۲ بوده است.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری قرقیزستان

بعد از قزاقستان، قرقیزستان تنها جمهوری آسیای مرکزی است که ارزش تجاری صادرات ایران به آن همواره پایین بوده است. این در حالی است که با توجه به ضعف اقتصادی قرقیزستان و نیز نیازها و وابستگی‌های جغرافیایی و ژئوپلیتیکی این کشور، فرصت‌های خوبی برای حضور و توسعه مبادلات بازرگانی ایران با قرقیزستان وجود دارد. علی‌رغم این، بعد از استقلال قرقیزستان در سال ۱۹۹۱، هیچ وقت سطح مبادلات بازرگانی ایران با این جمهوری در حد قانع‌کننده‌ای نبوده است. در حال حاضر، بازارهای تجاری این کشور نیز مانند دیگر کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز تحت سیطره کشورهای ترکیه، روسیه، چین و قدرت‌های غربی درآمده است. طوریکه، در سال ۱۳۸۶ از مجموع صادرات ایران به منطقه آسیای مرکزی و به کل کشورهای CIS، تنها ۸/۶۶٪ و ۳٪ از آن سهم صادرات ایران به قرقیزستان می‌باشد. این در حالی است که با توجه به آمار تجارت خارجی ایران، در سال‌های اخیر همواره از سهم صادراتی ایران به قرقیزستان از کل ارزش تجاری صادرات ایران به منطقه آسیای مرکزی و کشورهای CIS کاسته شده است. البته، مبادلات بازرگانی ایران با قرقیزستان بغیر از چند مورد موضعی همواره به نفع ایران بوده است. شایان ذکر است در سال‌های اخیر به موازات افزایش صادرات ایران به قرقیزستان، واردات ایران نیز از این کشور از روند تزایدی برخوردار است. در همین راستا، با اینکه ارزش تجاری واردات ایران از این جمهوری هیچ وقت سطح معین و ثابتی نداشته، در سال ۱۳۸۵ واردات ایران از قرقیزستان نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ با ۱۱۳٪ رشد همراه است.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری ازبکستان

بررسی مبادلات تجاری بین ایران و ازبکستان نیز حاکی از این است که روابط تجاری ایران با این جمهوری نیز در سال‌های اخیر در منطقه آسیای مرکزی، مانند روابط ایران با سایر جمهوری‌های این منطقه از وضع مناسبی برخوردار نیست. این جمهوری، با توجه به موقعیت جغرافیایی خود هارتلند ژئوپلیتیکی منطقه محسوب می‌شود. در واقع، برقراری روابط تجاری گسترده با این جمهوری راه‌گشای برقراری روابط توسعه یافته با دیگر جمهوری‌های این منطقه خواهد بود. این موضوع از این جهت اهمیت پیدا می‌کند که جغرافیای ازبکستان گره‌گاه تعلقات و وابستگی‌های ژئوپلیتیکی دیگر جمهوری‌های آسیای مرکزی است. در سال ۱۳۸۶ از کل صادرات ایران به منطقه آسیای مرکزی و کشورهای CIS، تنها ۱۰/۸۰٪ و ۳/۸۳٪ از آن به ارزش ۵۸۷۷۳۴۶۱ دلار سهم واردات ازبکستان از ایران بوده است. این در حالی است که در سال‌های اخیر از میزان صادرات ایران به این جمهوری کاسته شده است. این میزان در سال ۱۳۸۶ نسبت به میزان مشابه

آن در سال ۱۳۸۰ نزدیک به ۲۹٪ کاهش نشان می‌دهد. ازبکستان در سال ۱۳۸۰، در بین کشورهای CIS، بعد از آذربایجان و اوکراین و نیز در بین کشورهای آسیای مرکزی بزرگترین وارد کننده اقلام تجاری از ایران بود. این جمهوری از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶، در بین شرکای تجارت صادراتی ایران به ترتیب حائز رتبه‌های ۱۳، ۱۸، ۲۰، ۲۶، ۳۰، ۳۳ و ۳۴ می‌باشد. در سال‌های اخیر ارزش تجاری واردات ایران از ازبکستان به مراتب بیشتر از ارزش تجاری صادرات آن بوده است. طوریکه، علی‌رغم منفی بودن تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران با این جمهوری، همواره میزان سود بازرگانی این مبادلات برای ازبکستان بیشتر از میزان واردات آن از ایران است. در ۶ ماهه اول سال ۱۳۸۷ از کل واردات ایران از آسیای مرکزی و کشورهای CIS به ترتیب ۲۵/۳۴٪ و ۱۰٪ آن سهم صادرات ازبکستان به ایران است که در نوع خود رقم قابل توجهی است. لازم بذکر است ارزش تجاری واردات ایران از این جمهوری در این مدت نزدیک به ۲۲٪ نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۶ افزایش داشته است. در حال حاضر، ازبکستان بعد از روسیه و ترکمنستان در بین کشورهای CIS سومین و در منطقه آسیای مرکزی دومین صادرکننده کالا به ایران بشمار می‌رود.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری ترکمنستان

در سال ۱۳۸۰ در بین کشورهای آسیای مرکزی بعد از ازبکستان بیشترین صادرات ایران به جمهوری ترکمنستان به‌عنوان تنها کشور همسایه و هم‌مرز ایران در بین کشورهای آسیای مرکزی و نیز به‌عنوان دروازه ورودی ایران به کشورهای منطقه و یکی از راه‌های پیش روی کشورهای منطقه برای ارتباط با دنیای خارج (محور ارتباطی ایران با منطقه و منطقه با جهان خارج) اختصاص داشت. لازم به ذکر است که اکنون این جمهوری بلحاظ ارزش واردات از ایران در بین کشورهای آسیای مرکزی در رتبه اول قرار دارد. مهمترین تحول در عرصه مبادلات بازرگانی طرفین میزان رشد واردات ایران از این جمهوری است. طوریکه این میزان در سال ۱۳۸۵، با ۱۶۹۸٪ رشد نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ همراه است. با این حال، در منطقه آسیای مرکزی، علی‌رغم اینکه ترکمنستان در مقایسه با دیگر جمهوری‌های این منطقه تمایلات بیشتری برای توسعه روابط با ایران دارد، مبادلات بازرگانی بین ایران و این جمهوری نیز مانند روابط تجاری ایران با دیگر کشورهای ترک منطقه از روند مناسبی برخوردار نیست. بیشترین صادرات ایران به این جمهوری در سال ۱۳۸۶ و به ارزش ۱۸۸۸۲۴۶۶۷ دلار به ثبت رسیده است که این میزان به ترتیب ۳۴/۷٪ و ۱۲/۳۲٪ از کل صادرات ایران به کشورهای آسیای مرکزی و نیز به کشورهای CIS در سال مربوطه می‌باشد. شایان ذکر است که این میزان در ۶ ماهه اول سال

۱۳۸۷، با ۴/۱۵٪ و ۱۱/۳۲٪ کاهش نسبت به میزان مشابه آن در سال قبل، به ۳۰/۵۷٪ و ۱٪ رسید. در ۶ ماهه اول سال ۱۳۸۷، در مجموع از کل واردات ایران از منطقه آسیای مرکزی و کشورهای CIS، نزدیک به ۵۰٪ و ۲۰٪ از آن سهم صادرات ترکمنستان به ایران بوده است. در حال حاضر، ترکمنستان در بین کشورهای CIS بعد از روسیه دومین و در منطقه آسیای مرکزی اولین صادرکننده کالا به ایران محسوب می‌شود. البته، تراز تجاری مبادلات بازرگانی طرفین بعد از سال ۱۳۸۳ همواره به نفع ترکمنستان بوده است.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری تاجیکستان

در آسیای مرکزی، علی‌رغم اینکه تاجیکستان بلحاظ فرهنگی و زبانی جزو گستره تمدن ایرانی محسوب می‌شود، ولی با توجه به بنیادهای ضعیف اقتصادی این کشور، روابط تجاری ایران با این جمهوری، چنان که باید جلب نظر نمی‌کند. با این حال، در حال حاضر میزان واردات تاجیکستان از ایران در بین کشورهای آسیای مرکزی، بغیر از ترکمنستان، از همه کشورهای منطقه بیشتر می‌باشد. در سال ۱۳۸۶ از کل صادرات ایران به منطقه آسیای مرکزی و کشورهای CIS، به ترتیب ۳۱/۳۵٪ و ۱۱/۱۳٪ از آن به صادرات ایران به این جمهوری اختصاص دارد. این در حالی است که این میزان در سال ۱۳۸۰ با ۱۴/۹۷٪ و ۴/۵۵٪ به ثبت رسیده است. در واقع، از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۸۶، از کل صادرات ایران به منطقه آسیای مرکزی و کل کشورهای CIS، صادرات آن به این جمهوری به ترتیب ۱۶/۳۸٪ و ۶/۵۸٪ افزایش نشان می‌دهد. در همین راستا، در سال ۱۳۸۶، صادرات ایران به تاجیکستان بیش از ۳۲٪ نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۵ و ۳۳/۳۶٪ نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ افزایش یافته است که این میزان رشد در بین کشورهای آسیای مرکزی و منطقه قفقاز بی‌نظیر است. تاجیکستان از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ در بین شرکای تجارت صادراتی ایران در عرصه جهانی به ترتیب در رتبه‌های ۳۰، ۲۳، ۱۹، ۲۵، ۲۳، ۲۲، ۲۴ و ۲۲ و در بین کشورهای CIS نیز به ترتیب در رتبه‌های ۷، ۶، ۵، ۵، ۵، ۴ و ۳ جای گرفته است.

این روند در حالی ادامه دارد که ارزش تجاری واردات ایران از این جمهوری در مقایسه با صادرات آن رقم ناچیزی است البته، میزان رشد واردات ایران از تاجیکستان بعد از سال ۱۳۸۶ نسبت به سال‌های قبل درخور توجه است. به طور کلی، تاجیکستان در بین کشورهای CIS تنها کشوری است که تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران با آن همیشه مثبت و به نفع ایران بوده است. در یک دهه اخیر، بالاترین سود تجاری مبادلات بازرگانی ایران با تاجیکستان با ۱۴۵/۴ در سال ۱۳۸۶ به ثبت رسیده است. بررسی و تحلیل آمار مربوط به روابط تجاری ایران با کشورهای CIS نشان

می‌دهد که سود تجاری مبادلات بازرگانی ایران با تاجیکستان در بین کشورهای مربوطه قابل مقایسه با سود تجاری روابط تجاری آن در قبال دیگر کشورهای مجموعه نیست. از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷، تاجیکستان در بین شرکای تجارت وارداتی ایران در عرصه جهانی، به ترتیب رتبه‌های ۹۰، ۷۰، ۶۸، ۸۵، ۸۲، ۸۱، ۶۸، ۶۳ و در بین کشورهای CIS رتبه‌های ۱۱، ۱۰، ۹، ۱۱، ۱۱، ۱۰، ۹ و ۸ را به خود اختصاص داده است.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری فدرال روسیه

در بین کشورهای CIS، با توجه به اینکه الزامات ژئوپلیتیکی روسیه بعد از فروپاشی اتحاد شوروی باعث شده است تا این کشور با ایران بعنوان متحد استراتژیک منطقه‌ای خود ارتباطات نزدیکی برقرار نماید، بنابراین، بدیهی است که این دو کشور با هم دارای روابط تجاری گسترده‌تری باشند. البته، با توجه به اینکه قدرت اقتصادی ایران جوابگوی نیازهای عمده اقتصادی روسیه نیست، بنابراین، روابط تجاری طرفین بیشتر حالت یک طرفه دارد. در سال ۱۳۸۶، از کل مبادلات بازرگانی ایران و روسیه، تنها ۳۰٪ از آن سهم صادرات ایران به روسیه و ۷۰٪ از آن سهم واردات ایران از روسیه می‌باشد. در همین سال، از کل صادرات ایران به کشورهای اسلاو (روسیه، بلاروس، اوکراین و مولداوی) و کشورهای CIS، در مجموع ۷۷/۵۰٪ و ۲۳/۹۶٪ از آن به صادرات ایران به روسیه اختصاص دارد. بیشترین صادرات ایران به این جمهوری در سال ۱۳۸۶ به ثبت رسیده است که نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۸۰ به ترتیب ۲۷٪ و ۵۲۳٪ رشد نشان می‌دهد. با توجه به مبادلات بازرگانی طرفین، از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷، روسیه در بین شرکای تجارت صادراتی ایران به ترتیب در رتبه‌های ۲۰، ۱۷، ۱۸، ۱۴، ۱۷، ۱۳، ۱۱ و ۱۲ و در بین کشورهای CIS نیز در رتبه‌های ۵، ۳، ۴، ۳، ۲، ۲، ۱ و ۱ قرار دارد. با این حال، هیچ وقت ارزش تجاری واردات ایران از روسیه قابل مقایسه با صادرات آن به این جمهوری نیست. در سال ۱۳۸۶، از کل واردات ایران از کشورهای اسلاو و نیز کشورهای CIS، به ترتیب ۸۲/۵۴٪ و ۴۰/۳۶٪ از آن سهم صادرات روسیه به ایران است. جالب توجه اینکه در سال ۱۳۸۲ سهم واردات ایران از روسیه ۹۲٪ کل مبادلات بازرگانی صورت گرفته بین طرفین است. شایان ذکر است روسیه همواره در بین کشورهای CIS شریک اول تجارت وارداتی ایران بوده است. در حال حاضر، این جمهوری در رتبه ۱۲ شرکای تجارت وارداتی ایران قرار دارد.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری بلاروس

در بین کشورهای اسلاو، برخلاف سطح مبادلات بازرگانی بین ایران و روسیه، روابط تجاری قابل توجهی بین ایران و بلاروس به عنوان یکی دیگر از قطب‌های اصلی صنعتی بجا مانده از دوران اتحاد شوروی دیده نمی‌شود. کمترین ارزش تجاری صادرات ایران در بین کشورهای CIS بعد از مولداوی به بلاروس تعلق دارد. در سال‌های اخیر، علی‌رغم رشد نسبی واردات ایران از بلاروس، سطح مبادلات بازرگانی بین طرفین همچنان پایین است. مقایسه بین ارزش تجاری کل مبادلات بازرگانی ایران و بلاروس با ارزش تجاری کل مبادلات بازرگانی بین ایران و روسیه در سال ۱۳۸۶، نشان می‌دهد که ارزش تجاری این مبادلات تنها ۳/۱۴٪ ارزش تجاری کل مبادلات ایران با روسیه در سال جاری است. در همین سال، از کل صادرات ایران به کشورهای اسلاو و به کشورهای CIS، تنها ۰/۵۸٪ و ۰/۱۸٪ از آن به واردات بلاروس از ایران تعلق دارد. بلاروس از سال ۱۳۸۰ تا سال ۸۷ در بین شرکای تجارت صادراتی ایران در عرصه جهانی به ترتیب حائز رتبه‌های ۱۰۹، ۱۱۶، ۹۵، ۹۳، ۱۰۴، ۹۱، ۹۰ و ۸۶ بوده است. برخلاف روند صادرات ایران به بلاروس، روند واردات ایران از بلاروس همواره با افت و خیزهای بالایی روبرو بوده است. این در حالی است که ارزش تجاری واردات ایران از بلاروس نیز مانند اکثر کشورهای CIS قابل مقایسه با ارزش تجاری صادرات ایران به این جمهوری نیست. بالاترین میزان واردات ایران از بلاروس به ارزش ۴۹۸۸۷۱۲۷ دلار و مربوط به سال ۱۳۸۵ است؛ این میزان در سال مربوطه ۵/۵۴٪ از کل واردات ایران از کشورهای اسلاو و نیز ۲/۵۰٪ از کل واردات ایران از کشورهای CIS می‌باشد به طور کلی، این کشور از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ در بین شرکای تجارت وارداتی ایران در عرصه جهانی به ترتیب در رتبه‌های ۴۷، ۷۶، ۷۳، ۶۶، ۶۹، ۵۱، ۶۳ و ۶۱ و نیز در بین کشورهای CIS به ترتیب در رتبه‌های ۶، ۱۱، ۱۱، ۸، ۸، ۷، ۷ و ۷ جای دارد.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری اوکراین

اوکراین نیز با توجه به اینکه از جمهوری‌های صنعتی در بین کشورهای CIS می‌باشد، در مبادلات بازرگانی ایران در مقایسه با بیشتر کشورهای این مجموعه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. با اینکه حجم اصلی مبادلات طرفین به واردات ایران از اوکراین اختصاص دارد، همواره سطح صادرات و واردات هر دو کشور از یکدیگر با افت و خیز بالایی همراه است. در سال‌های اخیر، علی‌رغم اینکه سطح واردات ایران از اوکراین پایین آمده است، سطح صادرات آن به این جمهوری از روند رو به رشد برخوردار است. در سال ۱۳۸۶، از مجموع صادرات ایران به کشورهای اسلاو و کشورهای CIS، به ترتیب نزدیک به ۲۲٪ و ۶/۷۵٪ از آن سهم واردات اوکراین از ایران

است. با این حال، بالاترین میزان صادرات ایران به این جمهوری در سال ۱۳۸۰ به ثبت رسیده است. بعد از این تاریخ، هرگز ارزش تجاری واردات اوکراین از ایران در این حد نبوده است. اوکراین از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ در بین شرکای تجارت صادراتی ایران به ترتیب در رتبه‌های ۹، ۳۴، ۳۸، ۴۰، ۳۶، ۳۲، ۲۸ و ۳۴ و در بین کشورهای CIS نیز به ترتیب در رتبه‌های ۲، ۹، ۱۰، ۱۰، ۹، ۷، ۶ و ۶ جای گرفته است.

در یک دهه اخیر، به موازات توسعه صادرات ایران به اوکراین، ارزش تجاری واردات ایران از این جمهوری همواره پایین آمده و برعکس در سال‌هایی که ارزش تجاری صادرات ایران به اوکراین پایین بوده است، ارزش تجاری صادرات این جمهوری به ایران از رشد قابل توجهی برخوردار می‌باشد. در سال ۱۳۸۶، در مجموع از کل واردات ایران از کشورهای اسلاو و نیز کل واردات ایران از کشورهای CIS، ۱۴٪ و ۶/۸۵٪ از آن به اوکراین اختصاص دارد. این در حالی است که ارزش تجاری واردات ایران در سال مربوطه، علی‌رغم ۴/۳۳٪ رشد آن نسبت به سال ۱۳۸۵، نزدیک به ۷۰٪ نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۴ کاهش یافته است. در طول این دهه، بالاترین میزان واردات ایران از اوکراین در طول سال‌های ۱۳۸۱ تا سال ۱۳۸۴ به ثبت رسیده است. تنها در سال ۱۳۸۰ میزان صادرات ایران به اوکراین نسبت به میزان واردات آن بالا بوده است. طوریکه، در تمام سال‌های مورد بحث، همواره تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران با اوکراین منفی و به سود طرف مقابل است. به طور کلی، اوکراین از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۸۷ در بین شرکای تجارت وارداتی ایران به ترتیب در رتبه‌های ۲۷، ۲۵، ۲۱، ۲۱، ۲۱، ۱۸، ۳۵، ۳۸ و ۲۸ و در بین کشورهای CIS نیز به ترتیب در رتبه‌های ۳، ۳، ۲، ۲، ۲، ۶، ۵ و ۵ قرار دارد.

روابط تجاری - اقتصادی ایران با جمهوری مولداوی

در طول تاریخ مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS، همواره پایین‌ترین سطح این مبادلات با مولداوی به ثبت رسیده است. علی‌رغم اینکه این کشور یکی از ضعیف‌ترین اقتصادهای باقی مانده از فروپاشی اتحاد شوروی است، ایران هنوز نتوانسته است جایگاه مناسبی برای خود در عرصه واردات این کشور معرفی نماید. در سال ۱۳۸۶، از کل مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS، تنها ۰/۰۰۷٪ از آن مربوط به مبادلات بازرگانی ایران و مولداوی است. در همین سال، صادرات ایران به جمهوری مولداوی با ۲۴/۴۱٪- کاهش نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۵، تنها ۰/۰۵٪ از کل صادرات ایران به کشورهای اسلاو و نیز ۰/۰۱۶٪ از کل صادرات ایران به کشورهای CIS می‌باشد. اگرچه اقتصاد این کشور ظرفیت چندان قابل توجهی برای صادرات کالا به ایران ندارد، با این حال، بعد از سال ۱۳۸۴ دوباره ارزش تجاری واردات ایران از این جمهوری به مقدار

قابل توجهی کاهش نشان می‌دهد. از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۸۷، مولداوی به عنوان آخرین شریک تجارت صادراتی ایران در بین کشورهای CIS، در رتبه‌های ۱۳۳، ۱۳۹، ۱۱۴، ۹۶، ۱۲۶، ۱۲۵، ۱۳۴ و ۱۳۶ قرار گرفته است.

در یک مقایسه کلی، از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ آذربایجان بغیر از سال ۱۳۸۶ (در همین سال بیشترین صادرات ایران به روسیه بوده است) همیشه در بین کشورهای CIS شریک اول تجارت صادراتی ایران بوده است. این در حالی است که سال به سال از میزان صادرات ایران به این جمهوری کاسته شده و در عوض بر میزان واردات آن افزوده شده است. برخلاف این جمهوری، همواره کمترین صادرات ایران نیز به کشور مولداوی صورت گرفته است. در زمینه واردات ایران از کشورهای CIS نیز کشور روسیه با توجه به مزیت‌ها و قدرت اقتصادی خود همواره بیشترین صادرات را به ایران داشته و در این منطقه شریک اول تجارت وارداتی ایران بشمار می‌رود. در این عرصه نیز، همچنان مولداوی از کمترین روابط تجاری با ایران برخوردار است. درکل، در این مدت، در بین کشورهای CIS بیشترین رشد واردات ایران از این کشورها برای آذربایجان، ترکمنستان و بلاروس و پایین‌ترین آن برای گرجستان، ارمنستان و ازبکستان به ثبت رسیده است. در این مدت (از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶)، بیشترین ارزش تجاری مبادلات بازرگانی ایران همواره با روسیه بوده است. بعد از این کشور، بیشترین ارزش مبادلات بازرگانی ایران با جمهوری آذربایجان است. بعد از آذربایجان نیز قزاقستان و بعد از آن نیز اوکراین بزرگترین شریک تجاری ایران در منطقه بشمار می‌رود. در مقابل، در این مدت پایین‌ترین میزان ارزش تجاری کل مبادلات بازرگانی ایران به ترتیب با جمهوری‌های مولداوی، بلاروس و قرقیزستان بوده است. با این حال، ارزش کل مبادلات بازرگانی ایران با هر کدام از کشورهای CIS همواره در نوسان است. به طور کلی، از سال ۱۳۸۰ تا ۶ ماهه نخست سال ۱۳۸۷، ارزش تجاری کل مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS از روند تزایدی برخوردار بوده است. البته، این میزان در سال‌های ۱۳۸۳ و ۸۵ نسبت به میزان مشابه آن در سال قبل به طور نسبی کاهش یافته است. با این حال، روند کلی مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS، علی‌رغم رشد کمی آن، بلحاظ کیفی رضایت‌بخش نیست. طوریکه، با گذشت زمان توسعه اصلی مبادلات بازرگانی ایران با بیشتر این کشورها در زمینه واردات ایران از آنها بوده و در عوض توسعه صادرات ایران، تنها در مبادلات بازرگانی آن با برخی از کشورهای CIS قابل توجه می‌باشد. حتی در این مدت، از میزان صادرات ایران به بیشتر این کشورها نیز کاسته شده است.

تحلیل و ارزیابی یافته‌ها

براساس منطق ژئواکونومیکی، قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی سعی دارند برای حضور در حوزه‌های جغرافیایی پیرامونی و حتی با توجه به قدرت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی در مناطق مختلف دنیا و در بعد جهانی پیوندهای تجاری- اقتصادی توانمند و پایدارتری برقرار نمایند. در واقع، بدون داشتن روابط تجاری- اقتصادی توانمند و پایدار، منطق ژئواکونومیکی در سیاست خارجی کشورها از جایگاه شایسته‌ای برخوردار نخواهد بود. بنابراین، توسعه روابط تجاری- اقتصادی و به تبع آن، حجم تأثیرگذاری و تأثیرپذیری قدرت یک دولت در حوزه‌های پیرامونی و غیره، تعبیر اقتصادی توسعه فضایی مرزهای ژئوپلیتیکی کشورهاست.

با توجه به آنچه در تحلیل روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS بیان شد، در کل، ثبات خاصی چه در روند صادرات و چه در روند واردات ایران از کشورهای CIS وجود ندارد. علی‌رغم اینکه از سال ۱۳۸۰ تا ۶ ماهه نخست سال ۱۳۸۷، ارزش تجاری کل مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS از روند تازیدی برخوردار است، با این حال، روند کلی مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS، بلحاظ کیفی چندان رضایت‌بخش نیست. طوریکه، با گذشت زمان توسعه اصلی مبادلات بازرگانی ایران با بیشتر این کشورها در زمینه واردات ایران از آنها بوده و در عوض توسعه صادرات ایران، تنها در مبادلات بازرگانی با برخی از کشورهای CIS قابل توجه می‌باشد. حتی در این مدت، از میزان صادرات ایران به بیشتر این کشورها نیز کاسته شده است. برای مثال، حجم مبادلات بازرگانی ترکیه به‌عنوان رقیب منطقه‌ای ایران در قفقاز، در سال ۲۰۰۸ با گرجستان معادل ۱۵۲۰۴۳۰۱۹۶ دلار می‌باشد (DEIK, 2009: 20) که این میزان ۲۵ برابر میزان مبادلات بازرگانی ایران (۶۱۰۰۰۰۰۰ دلار) با گرجستان در سال ۱۳۸۷ می‌باشد. در واقع، از طرفی توسعه کمی مبادلات تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS در بعد واردات و از طرفی نیز، کاهش میزان صادرات ایران به برخی از کشورهای CIS، نه تنها به معنی انقباض در مرزهای حوزه‌های ژئواکونومیکی ایران در منطقه، بلکه به معنی توسعه مرزهای گستره ژئواکونومیکی کشورهای CIS در حوزه جغرافیایی ایران به عنوان یکی از بزرگترین بازارهای مصرف در منطقه پیرامونی است. برای مثال: در بین کشورهای آسیای مرکزی واردات ازبکستان از ایران نسبت به دیگر کشورهای این منطقه از فراز و نشیب بالایی برخوردار بوده است. این مقدار در سال ۱۳۸۶ نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ با ۲۸/۷۷٪ کاهش همراه است.

در ارزیابی کلی مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS، روند کلی این مبادلات همواره به نفع کشورهای CIS می‌باشد. در همین راستا، بیشترین ارزش تجاری صادرات ایران در بین کشورهای CIS به کشورهای منطقه قفقاز تعلق دارد. بعلاوه، بیشترین ارزش تجاری واردات ایران نیز مربوط

به کشورهای اسلاو (روسیه، اوکراین، بلاروس و مولداوی) است. این در حالی است که تراز تجاری مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای منطقه آسیای مرکزی و کشورهای اسلاو کاملاً منفی و به نفع طرف مقابل است. در کل، در این دوره (۱۳۸۰-۱۳۸۶)، هر کدام از کشورهای CIS در روابط تجاری ایران با توجه به حجم مبادلات بازرگانی صورت گرفته بین طرفین، دارای جایگاه ویژه‌ای هستند که این جایگاه هر ساله با توجه به حجم مبادلات بازرگانی صورت گرفته بین ایران و هر کدام از این کشورها در نوسان بوده است. از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۸۶، علی‌رغم اینکه ارزش تجاری صادرات ایران به جمهوری آذربایجان تقریباً بعد از یک سری افت و خیز در حالت مساوی قرار دارد (در این مدت ارزش تجاری صادرات ایران به این جمهوری تنها ۱۱٪ افزایش دارد)، رتبه این جمهوری در عرصه صادرات ایران از ۲ در سال ۱۳۸۰ به ۱۲ در سال ۱۳۸۶ نزول یافته است. در مقابل، سال به سال با افزایش میزان واردات ایران از آذربایجان، رتبه این جمهوری در عرصه واردات ایران از ۵۴ در سال ۱۳۸۰ به رتبه ۲۵ در سال ۱۳۸۵ رسیده است که این وضعیت کاملاً به نفع طرف مقابل می‌باشد. همچنین، علی‌رغم اینکه ارمنستان در سال ۱۳۸۳ در عرصه صادرات ایران در رتبه ۱۳ قرار داشت، در سال ۱۳۸۶ با کاهش ۲۳٪ صادرات ایران به این جمهوری نسبت به سال قبل، این جمهوری در عرصه صادرات ایران در رتبه ۲۶ قرار گرفت. در طول این دوره، بر خلاف جمهوری‌های آذربایجان و ارمنستان، جایگاه گرجستان در مبادلات بازرگانی ایران، در هر دو عرصه صادرات و واردات از روند نزولی برخوردار است.

در بین جمهوری‌های آسیای مرکزی نیز، با اینکه در حال حاضر قزاقستان به مرکز ثقل فعالیت‌های اقتصادی و قلب تپنده اقتصاد این منطقه تبدیل شده است، هنوز ایران نتوانسته است جایگاه مناسبی برای خود در عرصه مبادلات بازرگانی این جمهوری تعریف نماید و در مقایسه با مبادلات تجاری بین ایران و بیشتر کشورهای CIS، حجم صادرات ایران به این جمهوری بسیار کم است. با این حال، واردات ایران از این جمهوری، بغیر از واردات ایران از روسیه و جمهوری‌های اوکراین و ترکمنستان به صورت موضعی، قابل مقایسه با واردات ایران از دیگر جمهوری‌های CIS نمی‌باشد. قزاقستان در بین کشورهای CIS همواره جزو سه شریک اول وارداتی ایران بوده است. بعد از قزاقستان، قرقیزستان تنها جمهوری آسیای مرکزی است که ارزش تجاری صادرات ایران به آن همواره پایین بوده است. همچنین، با اینکه ارزش تجاری واردات ایران از این جمهوری هیچ وقت سطح معین و ثابتی نداشته، در سال ۱۳۸۵ واردات ایران از قرقیزستان نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ با ۱۱۳٪ رشد همراه است. در این منطقه، ارزش تجاری مبادلات بازرگانی ایران با ازبکستان نیز از تغییرات قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. ازبکستان به عنوان قدرتمندترین کشور آسیای مرکزی و نیز به عنوان هارتلند ژئوپلیتیکی این منطقه (ازبکستان تنها

کشور آسیای مرکزی است که از ارتباط فضایی - جغرافیایی با تمام کشورهای منطقه برخوردار است) در سال ۱۳۸۰، در بین کشورهای CIS بعد از آذربایجان و اوکراین و نیز در بین کشورهای آسیای مرکزی بزرگترین وارد کننده اقلام تجاری از ایران بوده است. البته، این در حالی است که در سال ۱۳۸۶ ارزش صادرات ایران به این جمهوری ۲۹٪ کاهش داشته است. برعکس، در این مدت ارزش تجاری واردات ایران از ازبکستان تقریباً از رشد بالایی برخوردار بوده و این مقدار در سال ۱۳۸۵ با ۳۱۶٪ همراه است که این میزان رشد در عرصه واردات ایران از کشورهای آسیای مرکزی، بعد از رشد قابل توجه ارزش تجاری واردات ایران از جمهوری‌های ترکمنستان و تاجیکستان در رتبه سوم قرار دارد. در حال حاضر، علی‌رغم اینکه بیشترین صادرات ایران در بین کشورهای آسیای مرکزی به جمهوری ترکمنستان به عنوان تنها کشور همسایه و هم‌مرز ایران در بین کشورهای آسیای مرکزی و نیز به عنوان دروازه ورودی ایران به کشورهای منطقه و همچنین به عنوان یکی از راه‌های پیش روی کشورهای منطقه برای ارتباط با دنیای خارج (محور ارتباطی ایران با منطقه و منطقه با جهان خارج) اختصاص دارد، مهمترین تحول در عرصه مبادلات بازرگانی طرفین میزان رشد واردات ایران از این جمهوری است. طوریکه این میزان در سال ۱۳۸۵ با ۱۶۹۸٪ رشد نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ همراه است. در آسیای مرکزی، علی‌رغم اینکه تاجیکستان بلحاظ فرهنگی و زبانی جزو گستره تمدن ایرانی محسوب می‌شود، ولی با توجه به بنیه‌های ضعیف اقتصادی این کشور، روابط تجاری ایران با این جمهوری نیز، چنان که باید جلب نظر نمی‌کند. با این حال، در حال حاضر میزان واردات تاجیکستان از ایران در بین کشورهای آسیای مرکزی، بغیر از ترکمنستان، از همه کشورهای منطقه بیشتر می‌باشد. از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ صادرات ایران به این جمهوری در حدود ۳۳۶٪ رشد داشته است که این میزان رشد در بین کشورهای آسیای مرکزی و منطقه قفقاز بی‌نظیر است.

در بین کشورهای CIS، روابط تجاری ایران با کشور روسیه به عنوان یکی از قدرت‌های اقتصادی در عرصه جهانی با هیچ کدام از این کشورها قابل مقایسه نیست. برخلاف روند مبادلات بازرگانی ایران با بیشتر کشورهای CIS، در سال ۱۳۸۶ میزان واردات روسیه از ایران نسبت به میزان مشابه آن در سال ۱۳۸۰ از ۵۲۳٪ رشد برخوردار است. در سال ۱۳۸۶ رتبه روسیه در بین شرکای تجارت صادراتی ایران از ۲۰ در سال ۱۳۸۰ به ۱۱ ارتقاء یافته است. البته، روسیه در بین کشورهای CIS، همواره در مقام بزرگترین شریک تجارت وارداتی ایران است قرار دارد. در سال ۱۳۸۶، از کل واردات ایران از کشورهای CIS، روسیه در مجموع بیش از ۴۰٪ واردات ایران از این کشورها را به خود اختصاص داده است. در بین کشورهای اسلاو، برخلاف سطح مبادلات بازرگانی بین ایران و روسیه، روابط تجاری قابل‌توجهی بین ایران و بلاروس به عنوان یکی دیگر از

قطب‌های اصلی صنعتی بجا مانده از دوران اتحاد شوروی دیده نمی‌شود. این کشور همواره بلحاظ واردات از ایران در بین کشورهای CIS بعد از مولداوی در رتبه آخر بوده است. بعبارت دیگر، کمترین ارزش تجاری صادرات ایران در بین کشورهای CIS بعد از مولداوی به بلاروس تعلق دارد. بلاروس در عرصه واردات ایران نیز- علی‌رغم افزایش نسبی واردات ایران از این جمهوری در چند سال اخیر- از جایگاه مناسبی برخوردار نیست. اوکراین هم یکی دیگر از قطب‌های صنعتی اتحاد شوروی است که بعد از فروپاشی شوروی و به مرور زمان جایگاه پیشین خود را در روابط تجاری با ایران از دست داده است. این کشور در سال ۱۳۸۰ در زمینه واردات از ایران در بین کشورهای CIS، بعد از جمهوری آذربایجان در رتبه دوم قرار داشت. با این حال، بعد از سال ۱۳۸۱ همواره از میزان صادرات ایران به این جمهوری کاسته شده است. در سال ۱۳۸۵، رتبه این کشور در بین شرکای تجارت صادراتی ایران با ۱۹ پله سقوط نسبت به سال ۱۳۸۰، به ۲۸ رسید که در نوع خود در حوزه روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS بی‌ثابقه بوده است. همین روند، در زمینه واردات ایران از اوکراین نیز قابل مشاهده است. با این حال، اوکراین در بیشتر مواقع در بین کشورهای CIS بعد از روسیه بزرگترین شریک تجارت وارداتی ایران به شمار می‌رود. همچنین، در بین کشورهای CIS، همواره ضعیف‌ترین روابط تجاری- اقتصادی ایران با مولداوی بوده است. در واقع، علی‌رغم اینکه این کشور یکی از ضعیف‌ترین اقتصادهای باقی مانده از فروپاشی اتحاد شوروی است، ایران هنوز نتوانسته است جایگاه مناسبی برای خود در عرصه واردات این کشور معرفی نماید. بیشترین صادرات ایران به این جمهوری نیز در سال ۱۳۸۳ به ثبت رسیده است.

نتیجه‌گیری

ایران با توجه به توانمندی‌ها و پتانسیل‌های اقتصادی- فرهنگی- نظامی- جغرافیایی و در یک کلمه واقعیت‌های ژئوپلیتیکی آن یکی از کشورهای مهم منطقه به حساب می‌آید. این کشور با توجه به موقعیت ارتباطی آن، در کانون راه‌های ارتباطی و مواصلاتی اوراسیا واقع شده است. بنابراین، این گستره جغرافیایی برای پیوند جغرافیای میانی و به عبارتی هارتلند هندسی اوراسیا با پهنه آب‌های آزاد و دنیای خارج از موقعیت ویژه‌ای بهره می‌برد. با این حال، بررسی و مطالعه مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای CIS حاکی از این است که روند موجود در روابط تجاری- اقتصادی ایران با این کشورها، بلحاظ منطق ژئواکونومیک از جایگاه مناسبی برخوردار نیست. در واقع، تعبیر ساده ژئواکونومیک از روابط تجاری- اقتصادی ایران با کشورهای CIS، انقباض در گستره جغرافیایی قدرت اقتصادی ایران در منطقه و به تبع آن کاهش قدرت رقابت و نقش‌آفرینی‌های سیاسی- اقتصادی آن در عرصه معادلات ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک منطقه می‌باشد. در حال حاضر، با توجه به این روند، علی‌رغم اینکه حجم و ارزش مبادلات بازرگانی ایران با برخی از کشورهای منطقه بالاست، نمود بارز و واقعی حوزه نفوذ و قدرت اقتصادی ایران تنها در عرصه مبادلات بازرگانی جمهوری‌هایی مثل ارمنستان و تاجیکستان دیده می‌شود. در واقع، غیر از کشورهای یاد شده، ایران در بین شرکای تجاری عمده هیچ یک از کشورهای منطقه وجود ندارد. این در حالی است که ترکیه به عنوان مهمترین رقیب منطقه‌ای ایران بلحاظ فعالیت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک در حوزه کشورهای CIS، به راحتی توانسته است خود را به‌عنوان یکی از مهمترین شرکای تجاری بیشتر کشورهای CIS معرفی نماید.

قدردانی و تشکر

تمام هزینه‌های این مقاله از محل اعتبارات مرکز مطالعات راهبردی منطقه آزاد تجاری- صنعتی ارس تأمین شده است که بدین وسیله از مسئولین مرکز مطالعات و سازمان تشکر به عمل می‌آید.

منابع

- ۱) عزتی، عزت الله (۱۳۸۰)، ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم، تهران: انتشارات سمت.
- ۲) لوور، پاسکال و توال، رانسوا (۱۳۸۱)، کلیدهای ژئوپلیتیک، ترجمه حسن صدوق ونینی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- ۳) مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۱)، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، تهران: انتشارات سمت.
- ۴) مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۶)، دموکراسی و هویت ایرانی، تهران: کویر.
- ۵) ولی‌قلی‌زاده، علی (۱۳۸۸)، طرح پژوهشی "بررسی جایگاه و مزیت‌های اقتصادی ایران برای کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و ... منطقه آزاد تجاری - اقتصادی ارس.
- ۶) وزارت بازرگانی، سال‌نامه‌های آماری روابط تجارت خارجی (۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵).
- ۷) سازمان توسعه تجارت ایران، آمار تجارت خارجی ایران از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۵.
- ۸) اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران، آمار تجارت خارجی ایران در سال ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷.
- 9) DEIK, (2009) Gürcistan Ülke Bülteni, www.deik.org.tr
- 10) Luttwak, E (1990), 'Disarming the world's economies'. Washington DC Center for Strategic and International Studies, unpublished CEO Paper.
- 11) Mamadouh, V. D (1998), Geopolitics in the nineties: one flag, many meanings, GeoJournal 46: 237-253.
- 12) Owens, M. T (1999), 'In Defense of Classical Geopolitics', <http://www.nwc.navy.mil/press/Review/1999/autumn/art3-a99.htm>.
- 13) Özey, Ramazan (2004), Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya, İstanbul: Aktif Yayınevi.
- 14) Prohntchi, V (2003), Integration of the Republic of Moldova into the European Union: Goeconomic Actions and Implications, <http://www.ipp.md/publications/Prohntchi.doc>.
- 15) Spark, M & Lawson (2004), Goeconomics: Entrepreneurial Geographies of the Global-Local Nexus, <http://faculty.washington.edu/sparke/EG.pdf>,: 315-335.